

שיעור נתינת זדקה מפורש בפסוק, די מחסורו אשר יחסר לו' - לדאוג לכך פירכיים של הצני, אך כדי, אופס כי לא יפ"ה בכ אבינו' - שאין לתת את ה, די מחסורו' אם בדבר אלו לזרום לעניות מלך פנתו, כשאין בידי לתת, די מחסורו' צדין חייב במלות, זדקה של, מתנה מוצעת' שנתרבתה מ, נתן תתן', באושא פתקין שפמבבב אד' ובבבב' יותר מחומש - לפי פרמב"ם ובצקבותיו פשו"ע ל"א נתקנה פאיסור לתת יותר מחומש כשמקיים את ה, די מחסורו' ודוקא במתנה מוצעת ה, אין יפ"ה' פ"א חומש וחי' שנתן פחות ממעשר נקרא אין רצה. הר"א חודק ואוסר לתת יותר מחומש אם כקיום של די מחסורו, ומביא את הצני של מעשר כספיים, אם כי בפסוק לא מ"ינו מעשרות אלא בדגן ובבפנה, זה שיש לעשר גם את פרווחים פכספיים מובא בתוס' בתענית -

1' תוס' תענית ז' ע"א ד"ה עשר תעשר... שמרויח בו'

פתוס' פביאו מפספרי את צני מצע כספיים - אבד בספרי שלנ איננ.

2' מדרש תנחומא ראו פ' י"ח... לעמלי תורה'

בתנחומא יש את הצני לתת מצע כספיים לעמלים בתורה דוקא.

3' מרדכי ב"ק סי' קל"ב, ובירושלמי... תבואתך'

מרדכי פביא את דברי פירושלמי על מצע כספיים (שמקורו מנש"י) ופתייחם אד פמצע כחיוב מנש עז כדי עזן בשאלת מ' חייב לתת מצע כספיים.

4' דעת זקנים מבעלי פתוס' בראשית כ"ח, פסוק כ"ב, וכד אשר תתן ע'... פמחון'

לפי בעלי פתוס', עשר אעשרנ' פוא תיקון לדורות.

5' ספר חסידים סי' קנ"ד

לפי ספר חסידים פמקור פוא מפביאו את כל פמצע במלכא.

למנת כל פמקורות שפביאו פראשנים, בתלמוד בבלי אין זכר למצע כספיים - ויש אפילו מנמעות שאין חיוב לעשר פונן לזדקה -

6' ב"ב ע"א, אמר רב אסי לעולם אד' ימצע אד'... בית אלקינ'

זכ"ד קבאו שיעור למנת זדקה - שלישית פשקל לשנה - משע שיתר מצה פוא מלוג קיומית בלבד.

7' ב"ח י"ד סי' ע"ד ד"ה ומ"ש ואין נתנים, מ'פ'...

שיטת פב"ח פ"א שלמצעש אין חיוב דאורייתא או דרבנן לתת מצע כספיים.

8' ט"ז י"ד סי' ע"א ס"ק ע"ב, ומ"ח... ירושלמי'

לפי פ"ט פוא חיוב למור וכ"ש ב"י - מפמקור פוא מפירושלמי.

פמציין בתשובות פאחרונים במשך פדורות מלכא שמסקנת רובם ככולם פ"א שמצע כספיים פוא מנעז קדום מפמקורות שפביאו פראשנים פס לאוסמכתא בלבד -

9' שו"ת שאילת יעב"ל חלק א' סי' ו', שנראין... פדין', ולכא ראו חכמים... לעשר'

לפי פיעב"ל מצע כספיים פוא מנעז אשכנז

10' שו"ת חוות יאיר סי' רכ"ד, במה שתמה... בש"ס כע"ד

עם פח"י פכריע שאין חיוב אפ"י מדרבן

11' שו"ת שבות יעקב חלק ב' סי' פ"ה... וכ"פ בתשובת באר שבע סי' מ"א

עם לפי פשב"י פוי מנעז .

ופנה, אם מצע כספיים פוא מצין מצע צני מסתבר שחייבים לתת את פמצע דוקא למי שנקרא עני לעני מצע צני, אבד אם פוא פשיעור פנעז למלות זדקה נתן לעשתמש בו לכך מינ' זדקות עינים לעניים בלבד וכמו שכתב פב"ח.

12' שו"ת מפר"ם מרוטנברג סי' קע"א

לפי פמפר"ם פמנעז קבצ שמצע כספיים פוא לעניים בלבד.

13' מפר"י"ע פלכות ראו פשנה, ופנתנים מצע שלפן... לעניים'

עם במפר"י"ע מפורש שמצע כספיים לעניים בלבד.

6 אמר רב אסי 'לעולם אף ימנע אדם עצמו [מלחח] שלישיית השקל בשנה ישנא' והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישיית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו

7 מיהו אין זה חלל נמעשר עני מזרע הארץ שהיא מנזות עשה מן התורה חלל מה שאדם מעשר ממה שמרוחח נמשא ומתן כספס ושאר רוחס אינו בכלל זה ויכול ליתן ממנו לנדקה ולפדיון שצייס שהרי אינו חייב צה לא מן התורה ולא מדרבנן

8 ומו"ח ז"ל כתב שהמעשר של ממון שלנו אין בו חיוב לא מן התורה ולא מדרבנן ותמתיי שהרי ר"ס רמ"ט מבואר שחיוב גמור הוא כמ"ש כל הפוסקים והב"י בשם ירושלמי

11 תשובה הגה שאלתו חכס חצי תשובה עושה כולה קבלתי וטרס אחלה לדבר ולחיות דעתי מוכרח אני לברר עיקר מטרין שלידין מעשר כספס בזמן הזה מאין מקורן נובעין כי ז"ל הט"ז /ביו"ד/ כסיי שלי"א ס"ק ל"א /ל"ב/ נראה דיש לדמות מעשר שמפרשין /שמפרשין/ מן הירווח לדין מעשר עני של תברא' ופיר' ומרו"ח ז"ל כתב שלמעשר ממון שלנו אין בו חיוב לא מן התורה ולא מדרבנן ותמתיי /ותמתיי/ שהרי ברי"ס רמ"ט מבואר שחיוב גמור הוא כמ"ש כל הפוסקי' הבי"י הכיאו בשם הירושלמי עכ"ל הט"ז וכרי שלא להשוות דברי הבי"י לטועה גמור גם בתשובת פני יהושע סימ' בי מסיק וז"ל כללא דמלתא בהא סלקינא וכהא נחתינן נראה בעיני טורח בתנם לעשות שאלה מזה לדמות מעשר שלנו לשם מעשר דאורייתא שאינו אלא מנהג עכ"ל וכן נראה לי עיקר ואין ראייה מסי' רמ"ט ואדרבי' משם יש ראייה לדברי הבי"ח כי ז"ל הרמב"ם פ"ז מה' מתנות עניים והטור בסי' רמ"ט שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך עניים ואם אין ידו משגת לכל צורך עניים יתן כפי השגת ידו וכמה הוא יתן עד חומש נכסיו מצוה מן המוכרח ואחד מיו"ד /מ"י/ מדה כינתית פחור מכאן עין רעה וקאמכ /וקאמור/ בירושלמי שנה ראשון' חומש מהקין מכאן ואילך חומש מהירווח ולעולם לא ימנע אדם את עצמו פחות משלישית השקל לשנה עכ"ל הרי מוכח להדיא דאין חיוב מדינא רק לתת שלישיית שקל בשנה וגם מדקאמר פחות מכאן עין רעה ולא קאמר דאינו יוצא חיוב מעשר ועברין מקר שעבר על מצות מעשר אלא דאי' כאן חיוב מצד המעשר רק שמקרי עין רעה שאין מקיים מצות צדקי' בהרווחא ולא שהוא חיוב מדינא וגם משמע מלשון הטור והרמב"ם דוקא היכי דקיימא עניים לפנינו ומבקשים צרכם אי מחויב ליתן בדרך צדקה או חומש או מעשר אבל היכי דלא קיימי עניים א"צ ליתן רק שלישיית השקל ואי מתורת מעשר קאמר צריך להפריש כמו מעשר תברואה כשנגמר מלאכת ותו דאי מתור' מעשה קאמר אין קאמר חומש מצוה מן המוכרח הלא אמרין המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלין כדאי' בפ' מי שהוציא אוהו עלה גרין ע"י /ע"י/ ופ' כל המנחות דף ג"ד אע"ג דאפשר לחלק בין מעשר עני לשאר מעשר מ"מ השי"ס והפוסקים סתמא נקט משמע דאין חלוק אכן אם יש מקום לסתור דברי הבי"ח יש לסתור דבריו כמ"ש גיסי הגאון הגדול מהר"ד אופנהיים גרין בתשובת חות יאיר סי' רכ"ד מכח דברי התוספות בתענית דף ט' ע"א דמשמע שיש לו סמך ורמז מן התורה אכן גם כזה אין דבריו מוכרחים כל כך דאפשר דספרי רק אסמכתא בעלמא קאמר כמ"ש שם בתשובה ולא חש לה הבי"ח כיון שאינו מפורש בשי"ס שלנו וכן משמעות גדולי פוסקים ראשונים שהשמיטו דין מעשר עני בזמן הזה לענין כספס משמע דליכא חיוב מדרבנן מדינא כלל ותדע שהוא כן דהרי מעשר עני בתברואה אינו מחויב /מחויב/ ליתן רק בשנה שלישיית וששית וכספס יחא חמיר ליתן תמיד ממה שחנן לו ה' הלא כל התקן רבנן כעין דאורייתא תקון אלא דאי' שאין כאן חיוב מדינא אפילו מדרבנן ולכן לא נהגו כן בכל המקומות אכן במקום שנתפשט המנהג או מי שרדצה להחמיר על עצמו תוהג להפריש מעשר דאי' כותנתו שיהא לו דין מעשר עני גמור ולהכי פסק רמ"א /ביו"ד/ ברי"ס סי' רמ"ט כמהר"ל דאין לעשר מעשר דבר מצוה כגון נדח לכ"ה או שאר מצות רק יתן לעניים וכ"פ בתשובת באר שבע סימ' מ"א

9 שגראין דברי האומרים שאין לו עיקר מן התורה ר"ל בחיוב אם לא ממדת חסידות ודאי יש לו עיקר ועיקר מדברי אבינו הוקן וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו וע"ז אנו סומכין להקל בו, שלא לגרוש המדה להחמיר יותר ממה שנהגו והנח לישראל בני נביאים די להם כמה שהחמירו על עצמן לפני משורת הדין.

ולא ראו חכמים להטיל חובה זו על האדם בע"כ שהוא דבר קשה להתקיים ואינה מדת כל אדם לפור כל כך ממון שאינו פרה ורכה בטבעו, ואינו דומה לזרע הארץ כי חק עולם הוא ולא יעבור. משא"כ במרי"מ. וע"כ יפה אמרו חז"ל והיו חייך תלואים זה שמונתותיו תלויים בכספו שאעפ"י שהכסף יענה את הכל ובנהג שבעולם מי שכספו רב אינו חסר כלום ואוהב בהמון לו תברואה והין עשיר קרית עונו לא יירא בימי רע ובימי רעבון ישבע. אלא לפי שהוא דבר המתמעט והולך וחסר בטבעו, לכן האיש אשר לא מילא כפו ממנו כדאי חיי תלואים מנגד, אם א"ל ממה להתפרנס וזולתו, ע"כ אי"א להכביד עליו חוק המעשר אלא ברצון לפי מה שהוא אדם, אבל ישראל קרדשים הם החמירו על עצמן בכל ארצות אשכנז קיימו וקיבלו עליהם חוק ולא יעבור לעשר

10 כמה שתמה הרב הגאון על הבי"ח כמ"ש שמעשר כספס אפילו מדרבנן ליתא וכתב שנעלם מהבי"ח דברי תוס'. דף. ט' במס' תענית דמייתי ספרי דמרכינן מאת כל ריווח פרגמטי' ושאר רווחים לזה אני אומר אפשר יכול וקורב להיות דאישתמיטת' מולא זכר כלל ומ"מ אינו מוכרח כי אפשר דלא חש לו וכך עניית וקלישת דעתי נוטה כבי"ח שהרי לא נזכר שום דבר בשי"ס ממעשר כספס וארז"ל עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר ובר ולמדו שגם מעשר בהמה אין מעשרין משנה על חבירת' ולא נזכר אותו מעשר שם בפרשה ולא אמרו אחד במעשר כספס ואפילו את"ל דמ"מ מדרבנן הוא מ"מ קשה למה הרמב"ם שדבר כל מילי דאורייתא ודרבנן ותקנות וסיגי' ולא זכר זה בשום מקום וכן הסמ"ג ובגמ' וכתובות המבזבו אל יכזבו יותר מחומש ומיירי בצדקה ויליף לה מעשר אעשרתו לך ע"ש (כתובות דף נ"ו) וכתבוהו הרמב"ם הטור בהלכות צדקה לכן לא ילפי ל"י מעשר תעשר וע"כ מפני דס"ל ההוא דספרי הוא אסמכתא בעלמא ודרדש וכמ"ש בירושלמי אין למדין הלכה לא מפי הלכה פ"י משניות ולא מן התוס' ולא מן ההגדה כ"ש בדלא נזכר בשי"ס כלל

¹² מעות מעשר יראה אחרי שהחזיקו לתתם לעניים אין לשנות למטרה אחרת דנראה כגוף עניים דאע"פ שאינו מה"ת אלא מנהג הא קו"ל דברים המותרים ואחרי נהגים בהם איסור אי אהה קשאי להתייבן בפניהם שנאמר לא יחל דברו ולא יחל מדרכנו [וכדאי] פי' ואלו מותרים [ט"ז ע"א] ול"ד להא דרפ" דערכין (ו' ע"ב) ישראל שהתנדב נר ומנורה לבית הכנסת מותר לשנות למטרה אחרת דשאני התם דאידי ואידי מטרה לבנה אבל מעות מעשר כספים כבר זכו בהם עניים ע"י מנהג שקד נהגו כל הגולה ואין לשנות מעניים למטרה אחרת שאין לעניים אורח בהן

¹³ והנחתין מעשר

שלהן לעשות נרות להדליקם בשעת התפלה שלא כדין עושין כי המעשר שייך לעניים

14

(פי' שכלאו הכי מחויב על כל פנים לעשות מטרה זו ורואה לפעור ממנה במעשר אינו רשאי אבל אי רואה לעשות בו מטרה שאינו כבר מחויב רשאי)

ג ואין לעשות ממעשר שלו בו. מהרש"ל והדרישה כתבו כי חשבות מהר"מ דכל מטרה שחבא לידו כגון להיות בעל ברית או להכניס חתן וכלה לחופה וכה"ג וכן לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאיל ללואחרים ללמוד בהם אם לא היה יכולת בידו ולא היה עושה אותה מטרה יכול לקנות מן המעשר ע"כ ובהשו' מהר"מ מרוטנבורג דפוס פראג סי' ע"ה כתב ולפזר מעשרותיו לעניים (ז"ל לבניו) הגדולים שאינו חייב לטפל בהם מותר דאפי' לאביו מותר לתת אם הוא עני משום כבוד אביו אבל (ז"ל וכ"ש) לבניו דמותר במקום שאין בעיר תקנה לתת לכיס של זדקה עכ"ל ומשמע דמותר אפי' יש בידו יכולת לפרנס ממקום אחר דזה הוי זדקה כדלקמן סימן רנ"א ס"ג :

ואין לעשות ממעשר שלו דבר רק (ב) מטרה (ג) כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מטרה (א) רק יתנו לעניים (מהר"ל הל' ראש השנה) :

¹⁵ צדקה צדקה י"ד קפי' רמ"ע צדקה מהר"ל

שאין לעשות שום מטרה מעשות מעשר כגון נרות צדקה ופי' כי צדקה מהר"ם דיכול לעשות בו מטרה ולשכנע בכיו הגדול ס ע"ש וצדקה הגולה על הגליון סס כי דוקא מטרה שחייב צדקה אצל מטרה שאינו מחויב מותר ליקח מעשות מעשר כי' ש"ל לו כן קראה צדקה דמיתא מהר"ל הכ"ל וקיים זו וכן משמע צדקה כ"א וסס נחמך האומר הריני כזיר ואבל מעשות מע"ש הרי הוא כזיר ואינו מנלח מעשות מע"ש דדבר שצדקה אינו צדקה מן החולין וספד הוא דה"כ היינו שאין לו ליקח מעטו מטרה דמיתא מטרה שחייב צדקה לעשות ואינה צדקה מן החולין אצל מטרה שאינו מחויב צדקה לעשות שפי' יכול ליקח מעשות מעשר ולפי' לא פ"גי מהר"ל והסריס מריצ שצדקה אצל צדקה שבה צדקה דמהר"ל ה"ל ר"ה ובהשו' סי' כ"ו כי להדיא ספד מע"ש דמעשר שייך לעניים ואיך יכול ליקח נרות צדקה מעשות עניים אפי' לא יהי חייב בהם צדקה מ"ח איך יהול לגזול עניים ולו אין לו צדקה אלא נחמך הנאה ולא יוחך ואפי' נחמד דבר שצדקה צדקה מע"ש ע"י נחמך פי' היינו כגזום דמע"ש מעון גזום יכול להציל הודתו ר"כ לבנה מעשות מע"ש אצל מעשר עניים לא עלה על דעת אדם מעולם שיעשה מטרה צדקה עניים ולא ה"ל לרין רשאי להציל רח"י מצדקה כ"א אלא יען דהך מעשר כקפ"ס אינו חייב מע"ש י"ע מפרישים ויש שאינם מפרישים וא"כ צדקה אי לא ה"י כוסב להפריש מעשר מי יחצבנו ותי יכפנו ה"ל דל"י נזיל עניים ע"כ מצדקה מע"ש צדקה כ"א האומר הריני כזיר אפי' שאינו מחויב נחמך עכמו כזיר מ"ח חכיון שאמר הריני כזיר מיד מחייב צדקה קרבי כזיר וצדקה כשאומר ע"ש שאבל מע"ש מע"ש לאו כל כתיבה ר"כ חכיון שהנחית ג"ס להפריש מע"ש מריצ פלו ולתתו לעניים שוב כל חס שפריש מעשר ה"ס מנלח לעניים ולא כל כתיבה לקנות מע"ש נר לצדקה אפי' אינו מחויב צדקה ודברי צדקה הגוינה תמתיים ותיכס אם מיד צדקה שהנחיתו להפריש מעשר כקפ"ס הסנה שיכול לעשות מע"ש דבר מטרה מותר מהר"ל להפריש שצדקה ואיך כאן משלוקה

18 דלענין מעשר כספים הוא

תלוי בהרחה ממש ופירות שהוזלו הוא הפסד ופירות שגתיקרו הוא ריח, ולכן מטבעות אלו שאיכא בזה זולא ויוקרא דלא שייד להחשיבם טבעא ממש. לכן כיון שידוע לכל שהזול הוא בהמטבעות דהגיריות אין להחשיב לריח מה שבית שקנה לפני עשר שנים היה אלה פונט בענגלאנד או אלה דאלאר במדינתנו ועתה מכר אותו בשני אלפים כל האלה שלקח עתה אלא מה ששזה אלפים ההיום נגד אלה דמאו לענין פירות.

19 (ע) והנה בנוגע אם לנכות המסים מהריות, שלא ילערך ליתן עליהם מעשר, שהבאחם מחשי חגרות משה (וי"ד סי' קמ"ג), שמחלק בין המסים, דמם מהריות א"ל לעשר, דנחשב כאלו לא הריות, משא"כ במסים שהמה כמו כסף גולגלח וכיז"ז, הוי כשאר חוב, ואריך לעשר עליהם, וחילי (מגיטין דמ"ד וחילין דק"א), דבאנסו בית המלך גורנו, אם בחובו חייב לעשר עכ"ד, — והעמים קן גם בדברי הגמרא"ח אבן עטר ז"ל, שהוצא בדרכי (וי"ד סי' רמ"ט), במש"כ על דברי הטו"ז (סק"א) שם עיי"ש.

הנה אף שחילוקו נכון מאד, אבל לענין חינו כן שיטת הטו"ז והגמרא"ח אבן עטר ז"ל, דהטו"ז שם, הביא ממה דאיתא (בפ"ק דב"ב), שאפילו מה שא"ה נועלין בזרוע נחשב לזדקה, מי"מ א"ל לפרוע אחס מהמעשר, דמקרי פורע חובו מן הזדקה עי שם, ועי' כתב בספר ראשון לזיון מהגה"ק מהר"ח אבן עטר ז"ל, דנראה, דעכ"פ, לא מחייב לתת מעשר, אלא אחר שיעול שיעור המס, לא שיתחייב לתת המעשר עליו, והוא אריך לתתו למס, הגם שהוא ריח לו, הרי הוא נותנו במס, דהוי כזדקה וכו', עכ"ל, — והנה בין, מיה דהביאו מהא (דב"ב

ובזה נלעג"ד, דבדלוי המחמיר חע"ב, אבל למי שאין פרנסתו צרחה כ"כ, יוכל לנהוג כן בכל המסים, שלא לעשר מהם, ויחנה כן מתחילת הנהגתו בנתינת המעשר, — אמנם אף דלא החנה כן מתחילה, מי"מ אם השעתא דתיקא ליה, יוכל לנהוג כן בהמעשר שעדיין לא הפריש, ש"ל שעי"ז לא חל נדרו, מטעם דהוי דבר שלא בא לעולם, וכמ"ש בחשי ערוגת הבושם (חיו"ד סי' ר"ב) בנדון דידה, וכ"כ בחשי לבושי מרדכי (חיו"ד סי' קע"ט—צ'), וליתר שאת ישאל על הנהגתו אשר נהג כעת, ושזו יקבל עליו מחדש עפ"י אופן הג"ל, וכמ"ש בחשי נטע שורה (חיו"ד סי' ל"ד) בינדונו.

20 **אשר** שאל השואל: אם יכול לחשוב מה שפשה לעני בחנם.

לנכות מחמשים הריות.
אם על לבתחלה מסתפק ושואל, לא ידעתי למה יחדד לבבו, הלא יוכל להגיד לעני שבשכר הוא עשה ושזו יגבה לו עבור הזדקה שיש תחת ידו. ואף דיעבד אם לא אמר לו בפירוש [או דברים ניכרים וידים מוכיחות] שבחנם עשה לו, הא קיים לן בחו"מ סי' רס"ד שיכול לתבוע ולבקש שכר, ואם כן פשיטא שיכול לגבות מזדקה, בדקיימא לן ביו"ד סימן רנ"ז סעיף ה' בהג"ה — ואף אם נחוש לסברת הפוסקים דמתילה בלבז הוי מחילה, וכאן היה בלבז לעשות לו בחנם, מכל מקום אי נחתת להדברים שבלב הרי לבז מעיד לו דרק למען יגבה מחומש הריוח מחל, ואלו ידע שאין זה נכיון לא מחל לו, והוי מחילה בטעות שהמתל מחזק [שהרי החומש בידו], ולכולא עלמא יכול לנכות.

21 (ח) רע"ד שבחבטס, דמי שמוחר נכעס חובו עי מחובותו, מסתבר, שיכול לנכות ממעשר

כספים...
והנה לכאורה כ"ז קודם יאוש, דאם כבר נתייאש מחובו, שזו לא יוכל להפריש מעשרותיו ע"ז, וכמפורש בדברי הש"ם (גיטין) שם, מתיאשו הכעלים אן מפרישין עליהם, שאין מפרישין על האבדו עי שם, — ובה ז"ע ג"כ על הוצי"ת שם, שכתב להוכחה, דזוקא אם הוא בזאוף, שאף אם לא היי חייב היי ג"כ תמן מעשר שלו ליה הכעני וכו', דא"כ לא שבקת חי לעניים, דכל עשיר יש לו חובות שתיאשו, ויפיש מעשרותיו על אלו החובות עכ"ל, ולהיל כרי אחרי יאוש, מפורש בש"ם דאין מפרישין על האבדו.